

ביחד ולחוד או דינמיקה של חליפין? היבטים חדשים בהתערות עולי רוסיה בארץ

רחל טוקטלי

יוליה לונר ורבקה פלדחי, עורכות
'רוסים' בישראל - הפרגמטיקה של תרבות בהגירה
מכון ון ליר בירושלים והוצאת הקיבוץ המאוחד,
תשע"ד-2012

הספר 'רוסים' בישראל הוא אסופה של מאמרי חוקרים ממגוון תחומי ידע. סקירה זו תתייחס לחמישה מאמרים, הכלולים בשניים מתוך תשעת השערים שהספר מקיף. המאמרים נבחרו משום שהם דנים בנושאים שנראו לי רלוונטיים במיוחד לתחום התרבותי-חינוכי.

מפגש בין-אתני במשפחה מזרחית-רוסית: דינמיקה של חליפין (עמ' 199-230) מאת טלי לייבוביץ ועדנה לומסקי-פדר

כניסתם של המהגרים-העולים מחבר המדינות לחברה הישראלית בשנות התשעים ערערה את מרקם היחסים הפגיע ממילא בין אשכנזים למזרחיים. המפגשים הבין-אתניים מאופיינים מצד אחד במתח, חיכוך ושסע עדתי, אך מצד שני גם במפגשי ידידות, זוגיות ומשפחתיות. בדרך כלל מעצבים את המפגש המשאבים העומדים לרשותו של כל צד: לעולים-המהגרים אתניות אשכנזית והון תרבותי; למזרחיים הוותיקים יהודיות 'תקינה' וותק בארץ. ברמת המיקרו, בדינמיקה הנוצרת במשפחות מעורבות, בני זוג מזרחיים נוטים להתרחק מהתרבות המזרחית ולאמץ תרבות מערבית.

המחברות חקרו סוגיות הקשורות בחינוך ובגידול ילדים במשפחות מעורבות, ביניהן: תזונה, משמעת וגבולות, זהות המחנך המרכזי. המחקר התבסס על 13 ראיונות עם 19 מרואיינים, בהם זוגות מעורבים והסבתות משני הצדדים. מניתוח הראיונות עולה כי המשותף לכל המשפחות הוא מעמדה המרכזי של האם בגידול הילדים ובחינוכם - במסגרת קווים אדומים שמציב האב. זוהו שני טיפוסים משפחה מובהקים מבחינת המפגש הבין-תרבותי: 1) 'ישראליות בגבולות האינטליגנציה' - כשהאם ישראלית ותיקה ממוצא מזרחי והאב מהגר מחבר העמים ממוצא

ד"ר רחל טוקטלי היא סוציולוגית.

אשכנזי; 2) 'אינטליגנציה בתוך גבולות הלאום היהודי', כשהאם מהגרת מחבר העמים ממוצא אשכנזי והאב ישראלי ותיק ממוצא מזרחי. הדינמיקה במשפחה נגזרת מיחסי הכוחות היונקים מהמשאבים (אתניות, הון תרבותי, ותק ויהודיות תקינה), שעומדים לרשות כל אחד מבני הזוג. במודל הראשון, האם המזרחית משליטה מודל חינוכי רך ומתירני, שבו הילד במרכז, בניגוד לתפיסת החמות הרוסייה הדורשת חינוך נוקשה. האב מאמץ את הישראליות, לרבות סממנים של הזהות היהודית שחשובה לאשתו ולמשפחתה, אך עם זאת אינו מתפשר על עקרונות מרכזיים במודל החינוך הרוסי ומציב גבולות בנושאי משמעת, ציות למבוגרים, השכלה ותרבות מערבית גבוהה. האם המזרחית מקבלת את גבולות מרחב התמרון על בסיס המודלים החינוכיים שהבעל והסבתא הרוסייה מכירים. כשהבעל מזרחי והאם רוסייה, מגמת ההחינוך הרוסי מתחזקת יותר. בכל מקרה, הסבתא הרוסייה נאחזת במורשתה ומותחת ביקורת בעניינים כגון משמעת ושעות אכילה, אך היא יודעת את מקומה. הסבתא המזרחית תומכת בחינוך החופשי שנוקטת הבת, אם הילדים.

במודל השני, כשהאם והסבתא מהגרות רוסיות והאב מזרחי, הנשים שומרות על לכידות כדי למנוע השפעה מזרחית מזיקה. הן רואות את המשפחה המזרחית כפרימיטיביות ומרחיקות כל השפעה מזרחית, במיוחד מצד הסבתא המזרחית, על גידול הילדים. דפוס זה מתחזק כשהבעל המזרחי אינו משכיל. האב המזרחי מתנתק ממשפחת המקור שלו, מפנים את תחושת הנחיתות התרבותית של המזרחיים ועובר רה-סוציאליזציה לתרבות הרוסית. אולם כשבן הזוג המזרחי בא ממשפחה מבוססת והוא משכיל, יחסי הכוחות במשפחה המעורבת משתנים. המפגש הבין-תרבותי הוא שוויוני: האב מעורב יותר בגידול הילדים, הקונפליקט בינו לבין קואליציית הנשים הרוסיות מנוטרל ונוצר מודל משולב רוסי-ישראלי.

האבות המזרחיים ואמהותיהם רגישים לזיקה ליהדות, לסממנים דתיים כגון: קיום ליל סדר והימנעות מאכילת חזיר. האם הרוסייה מוותרת בעניין הזיקה ליהדות, המקנה כרטיס כניסה לקולקטיב היהודי-ישראלי. האב, בתמורה להתקרבות לתרבות הרוסית זוכה בזהות אתנית רוסית אשכנזית, בהון תרבותי נכון ובהבטחה למוביליות חברתית. אולם, כשהאב המזרחי משכיל, השכלתה של משפחת האם אינה משאב ייחודי, המודל הרוסי פחות דומיננטי ונוצר מפגש מאוזן יותר.

תכופות הנישואים המעורבים אינם יוצרים הוויה רב-תרבותית פתוחה ומקבלת. במפגש בין שני המודלים נוצרות קואליציות משתנות, שבמרכזן עומדת בת הזוג, אם הילדים. במערכות יחסים אלו ניכרת השפעתם של יחסי הכוחות בין ההיררכיות החברתיות של כלל החברה על הדינמיקה המשפחתית. המאבק הבין-אתני מחלחל מרמת המקרו לרמת המיקרו, כשלעתים קרובים המשפחה אינה הופכת להיות אתר של רב-תרבותיות אלא זירה של ריבוי תרבויות המתחרות ביניהן על השליטה.

הערות הסוקרת: מסקנות המחקר הנדון בסקירה מעניינות, אך ספק אם ממצאים ומסקנות שהתקבלו בראיונות עם חמש משפחות בלבד ניתנים להחלה על כלל המשפחות הרוסיות-מזרחיות המעורבות. הנושא כשלעצמו חשוב, וראוי לערוך מחקרים נוספים ונרחבים יותר. ועוד: משום מה נוטרלו במחקר זה ה'סבאים', אבותיהם של בני הזוג משני הצדדים, ולא נחקרו כלל, והרי ייתכן מאוד שגם להם חלק בקביעת מערכות היחסים במשפחות הצאצאים.

ביחד ולחוד: מקומה של תקשורת ההמונים בקרב משפחות מהגרים מחבר המדינות (ע' 231-255) מאת נלי אליאס ודפנה למיש

משימתם האינטגרטיבית של מהגרים מתבטאת מצד אחד ב'השתלבות החוצה' עם החברה המקומית ומצד שני ב'השתלבות פנימה', במאמץ לשמור על לכידות המשפחה ועל המכנה התרבותי המשותף. אמצעי התקשורת בשפת המקום מסייעים למהגרים בתהליך ההתמקמות, אך גם משמשים כלי רב עוצמה לעיצובם של סטראוטיפים שליליים של המהגרים וגורמים לתחושת ניכור ולהסתגרות. מנגד, אמצעי התקשורת בשפת המהגרים מלמדים על דרכי הסתגלות לחברה החדשה, אך גם משמרים את המורשת התרבותית של המהגרים ומחזקים את הסולידריות הפנים-קהילתית שלהם, ואף מטפחים קהילות של מהגרים דומים במרחב הטראנס-תרבותי, בארצות הפזורה שאליהן הגיעו מהגרים מאותה ארץ מוצא. תכנים שמקורם בארץ המוצא נתפסים לעתים כמכשול להשתלבות מלאה בחברת הרוב.

בישראל יש מרחב מגוון ועשיר של אמצעי תקשורת מודפסים ואלקטרוניים בשפה הרוסית, שהמהגרים מרוסיה הם צרכנים כבדים שלהם. לעומת זאת, הם ממעיטים לצרוך את אמצעי התקשורת בעברית. סטודנטים צעירים נוטים עם הזמן לצרוך מוצרי תקשורת בעברית ובאנגלית, אך ממשיכים לצפות בטלוויזיה הרוסית למטרות הנאה. בקרב בני נוער, התוכניות בעברית פופולריות יותר, אך הם צופים גם בערוצים באנגלית, ואילו הצפייה והקריאה ברוסית מצטמצמות.

מחברות המאמר ערכו מחקר-חלוץ בנושא מערך התקשורת של משפחות מהגרות, בייחוד של ילדים ובני נוער, ובדקו גם את מקומם של ההורים במערך הזה. החוקרות התעניינו בנושאים שלהלן: תפקידם של אמצעי התקשורת ההמוניים בחיי ילדים ובני נוער שהיגרו לישראל מחבר המדינות בשנות ה-90 של המאה ה-20; תפקידם של ההורים בעיצוב העדפות התקשורת של ילדיהם; תפקידי התקשורת בהעברה התרבותית בין ילדים והורים; והקונפליקטים המשפחתיים הנוצרים בתחומים אלה.

במהלך שנת 2004 נערכו ראיונות עומק בקרב מדגם לא אקראי של 30 משפחות, מתוך איזון בין שלושה משתנים: משך השהות בישראל, מגדר וגיל.

ממצאי המחקר מראים כי ההורים מוטרדים מאובדן השפה הרוסית כשפת-אם של ילדיהם והם מתאמצים לעודד אותם לצפות בתוכניות רוסיות בטלוויזיה. למצער, במיוחד באשר לילדים שנולדו בארץ או שהגיעו בגיל צעיר מאוד, הם מעודדים צריכת סרטים ומשחקים אמריקאיים מתורגמים לרוסית, במטרה לשמר את השפה ואת התרבות הרוסית. במרוצת הזמן, ביקשו לשמר לפחות אוצר מילים בסיסי ברוסית, הנדרש לתקשורת במשפחה, באמצעות סרטים אמריקאיים מתורגמים לרוסית. הורים רבים אינם רגישים לצרכים התרבותיים והתקשורתיים של ילדיהם והם מוטרדים מאובדן התקשורת עם הדור הצעיר. ועוד: הורים רבים מעודדים את ילדיהם לצפות בתוכניות באנגלית מתוך מחשבה שתצמח להם תועלת מכך בעתיד.

למרות האמור לעיל, נמצאו צעירים שנוהגים להצטרף להוריהם ולסבתא ולסבא בצפייה בסרט רוסי או בתוכניות ספורט ודומיהן, כדי לקיים תחושת יחד משפחתית. הצעירים גם אוהבים לשחק עם אבותיהם במשחקי מחשב ברוסית.

בכל מקרה, הפער התרבותי בין הדורות גדל ואיתו ההבדלים בצריכת התקשורת - מה שיוצר ניגודים וחילוקי דעות באשר לבחירת תוכניות לצפייה משותפת ולאיימוץ הפתרון של שתי טלוויזיות, אחת בסלון ושנייה בחדר הילדים. מול הטלוויזיה שלהם, מפתחים הילדים הרגלי

תקשורת בעברית, בדומה לילידי הארץ. כך מסופקים שני הצרכים הנבדלים: הצורך של המבוגרים לשמר את התרבות הרוסית, דהיינו 'השתלבות פנימה', והצורך המנוגד של הצעירים 'להשתלב החוצה', בחברה הוותיקה בארץ, על חשבון ידיעת השפה הרוסית, שהם רואים בה מכשול להיטמעות בחברה הישראלית. ילדים רבים גם נעזרים באמצעי התקשורת השונים בעברית כדי לזרז את התקדמותם בידיעת השפה וכן גם כדי לשמש מעין גשר להוריהם ולסייע להם במעבר לארצם החדשה.

יש ילדי מהגרים שמתנדנדים בין התרבויות שלא בטובתם: בבית אינם מספיק רוסים ובחוץ אינם מספיק ישראלים; וישנם מעטים, שמתקשים ללמוד עברית והם מקיימים קשרי אינטרנט וצ'טים עם תושבי חבר המדינות. ונמצאו גם ילדי מהגרים שלמדו את השפה הספרדית מהטלנובלות בטלוויזיה.

בתמצית, אתגרי המשפחה המהגרת בשימוש באמצעי התקשורת מנקודת מבט של ה'השתלבות פנימה' כוללים: הקניית מיומנויות לשוניות בשפת האם; העברת מטען תרבותי מקורי; בילוי משותף של בני המשפחה.

אתגרי המשפחה המהגרת בשימוש באמצעי התקשורת, מנקודת מבט של ה'השתלבות החוצה', כוללים: הקניית מיומנויות לשוניות של שפת המקום; אימוץ תרבות הנוער המקומית; בילוי משותף עם חברים.

ניתן לסכם את ממצאי המחקר במסקנה, כי השימושים הרב-גוניים בתקשורת מיטיבים לבטא את הרב-ממדיות של תהליכי ההתקמות של הצעירים הרוסיים בחברה הישראלית.

הערות הסוקרת: תולדות התקמותם בחברה הישראלית של העולים מהארצות השונות במהלך שנות המדינה רוויות במערכות יחסים מורכבות בקרב המשפחות השונות. רצונם של המהגרים המבוגרים, בעיקר הסבתות והסבים, לשמר את הקשר הבין-דורי במשפחה באמצעות שפת המקור הוא אופייני לכלל האוכלוסיות המהגרות, במיוחד לאלו שמחשיבות יותר את תרבותה ושפתה של ארץ המוצא. הצעירים והנוער מעוניינים ומיטיבים יותר ללמוד את השפה העברית ולהשתלב בחברת הצעירים הישראלים, אך נענים לצורך בשימור הקשר המשפחתי באמצעות שפת המקור, ובמרוצת השנים רבים מהם גם מבינים את חשיבותה של ידיעת שפה נוספת. פרט לעולים דוברי אנגלית, שאין להם בעיות תקשורת עם הישראלים, המבוגרים נעזרים בצעירים במגעיהם עם הרשויות השונות. המהגרים מרוסיה, כמו, לדוגמה, העולים מגרמניה בשעתם, מאמינים בעליונותה של התרבות הרוסית ונוטים לזלזל בתרבות הישראלית, ועוד יותר בתרבות המזרחית. הם מוכנים להכיר בחשיבות השפה האנגלית לעתידם של הצעירים ומוכנים לעודד את למידתה. במרוצת הדורות, שפת המקור מתרחקת והולכת.

בקרב המהגרים הרוסיים ייחודית דווקא נטייתה של קבוצת מיעוט בקרב הצעירים להיצמד לשפה הרוסית ולטפח קשרים עם דוברי רוסית בארצות שונות באמצעות התקשורת הגלובלית.

זה רק חציית?! החזרה בתשובה של נערות רוסיות מהגרות באולפנא (ע' 259-292) מאת תמר רפפורט וילנה קפלן-נייטרמן

באמצע שנות ה-90 הגיעו לישראל נערות 'רוסיות' במסגרת תוכנית נעל"ה, כדי ללמוד באולפנא פנימייתית. חלקן שולבו באולפנא דתית וחלקן באולפנא חילונית. המחקר שלפנינו בוחן את התהליך החינוכי המביא להפיכתן של הנערות שהשתלבו באולפנא הדתית לנערות דתיות, אזרחיות ולאומיות. נחקרה תופעת ההדתה (החזרה בתשובה) של הנערות ה'רוסיות', שהגוף

שלהן משמש בה נושא מרכזי. החוקרות בחנו את תהליך ההדתה באמצעות עיצובו מחדש של גופן של הנערות והאופן שבו תפסו הנערות את התהליך ונענו לו. נערכו ראיונות עם 17 תלמידות בשלוש אולפנות דתיות. כולן לא ידעו לפני בואן לישראל מאומה על הארץ ועל יהדות. כשהופנו לאולפנא דתית אמרה להן שליחת הסוכנות שההבדל היחידי בין בית-ספר דתי ללא דתי הוא, שבמוסד הדתי צריכות הבנות ללכת בחצאית, ואילו כל השאר מתנהל כמו בחברה המערבית הישראלית.

העקירה מן העבר והמעבר לחיים חדשים מעודדים לעתים חזרה לדת והתחזקות דתית, בעיקר בקרב נערות ונשים מהגרות. התפיסות המגדריות והמיניות משתנות, ונוצרים דפוסים היברידיים חדשים של מגדר ומיניות הגוף. במסגרת האולפנא הדתית, אימצו הנערות זהות מגדרית ולאומית מנוגדת לזהותן מהבית. התהליך החינוכי באולפנא יצר חוויה אינטנסיבית של התחזקות דתית. בתהליך החינוכי האינטנסיבי תפסו מקום מרכזי מסרים ופרקטיקות המכוונים לתיקון מיניותן וגופן של הבנות. לבישת חצאית ואורך החצאית, נטילת ידיים, ברכות לפני ואחרי האוכל, וכו'. החצאית מסמנת את הגבול בין החברה הדתית ומנהגיה לבין החברה הלא דתית. התיקון באולפנא התמקד בשלושה תחומים: המגדרי, הדתי והלאומי. פיתוח זיקה לאומית הוא חלק ממדיניות העלייה של המדינה. זהו, לטענת המחברות, סוד הצלחתה של המערכת החינוכית הדתית-לאומית במסגרת האולפנא.

עקב צמיחתם של מודלים חדשים של נשיות, אמהות, מיניות וחיי משפחה, נאלץ הקולקטיב הדתי-לאומי בארץ להגדיר מחדש את מקום האישה בחברה ואת דרכי חינוכה. באולפנא משלבים רכישת השכלה עם חינוך מגדרי בעל גוון מוסרי דתי ולאומי. שיח מגדרי דתי אינטנסיבי אמור לחזק בקרב הנערות את הפרקטיקה הנורמטיבית (תפילה, לבישת חצאית נאותה) ולחסן, באמצעות איסורים ואיומים בהרחקה, מפני מעידה (קשר עם בנים, עישון, משקאות חריפים). בית הספר החילוני תואר כמוסד 'חולה'.

באשר לנערות שהיהדות של אמותיהן אינה ברורה, הודגש עד כמה חשוב שבתעודת הזהות שלהן יירשם כי הן עברו גיור. הנערות סווגו לשני סוגים: יהודיות ביולוגיות ויהודיות לא ביולוגיות, שאמהותיהן אינן יהודיות כשרות. חוזרות בתשובה לא ביולוגיות הוגדרו כפגומות מבחינה גנאלוגית, נאסר עליהן ללמוד מאמהותיהן - אותן אמהות ששלחו את בנותיהן לאולפנא - והוצמדה להן 'שליחה מוסדית', דמות חינוכית אימהית דתית, המרעיפה עליהן אהבה ונתינה ומשמשת מודל לחיקוי. 'הכשרת' הגוף על ידי לבוש מתאים חדה יותר בתהליך הגיור. הנערות לומדות כי גיורן דורש התכוונות ישרה כלפי ה', שאם לא כן - ייענשו. עם זאת, כשנערה הודיעה שלא תתגייר כי היא פוחדת לשקר ל-ה', נאמר כי די לה בשמירת שבת וכשרות.

הנשים הצעירות שהשתתפו במחקר שאפו להשתלב במוסד להשכלה גבוהה. למעט שתיים מהן, כולן בחרו אחרי סיום האולפנא ללמוד באוניברסיטאות ובמכללות שאינן מוגדרות כדתיות. עם זאת, הן דבקו בלבישת חצאית ובצניעות הגוף כדי להתקבל לקולקטיב הדתי-לאומי.

בתקופת הנעורים, מצב של מעברים רבים המתרחשים בו-זמנית, כפי שהיה אצל הנערות באולפנא הדתית, יכול לשמש קרקע פורייה להקניית 'הביטוס' חדש - מערכת נרכשת של התנהגויות חדשות. בקליטת צעירים בישראל מתקיימים זה בצד זה שני סוגי שיח שבמרכזם גאולה והצלחה: השיח הדתי והשיח החילוני. בחינוך הפנימייתי, הכוחות הפועלים מבוססים על הנחה שצריך לרפא פתולוגיה, שנוצרת במצב של משבר הכרוך במעבר הבין תרבותי, מתוך גישה מוסרית. מתחת לחזות של מאבק פוליטי בין שני הזרמים, קיימת מטרה אידאולוגית לאומית משותפת, שתכליתה לחזק את הלאום היהודי ולשמר את הזיקה בין זהות לאומית לזהות יהודית.

הערת הסוקרת: פנייתן של בוגרות האולפנא הדתית למוסדות אקדמיים חילוניים מצביעה על אפשרות שהמהפך שחל אצלן לא היה טוטלי. מסתבר שהשפעת ההורים באשר לצורך לרכוש השכלה אקדמית נותרה בעינה. החוקרות גם לא דיווחו על מהותו של המשך הקשר עם בית ההורים הביולוגיים, עם האב ועם בני המשפחה האחרים, ואפילו לא עם האם, שהומלץ להתרחק ממנה. האם הדמות החינוכית האימהית באולפנא יכולה באמת לשמש כאם לאורך זמן? כמו-כן לא נבחנה האפשרות של שימור השפה הרוסית כדי לקיים קשר כלשהו עם בני הבית המקורי. בהעדר נתונים אלה, הדיווח אינו שלם.

פסיכולוגיה קולטת עלייה: האתוס הטיפולי והאתוס הציוני בפרקטיקת הקליטה של נוער 'רוסי' (ע' 293-316) מאת גליה פלוטקין-עמרני

גליה פלוטקין-עמרני, עולה לשעבר, מנתחת את השינוי שחל בתפיסת הקולטים בתוכנית נעל"ה בהשוואה לקליטתה שלה עצמה ובעיקר בהשוואה לקליטת עליית הנוער בשעתה. בעבר, בתפיסה הקודמת, הקליטה הציונית התמקדה בעיצוב זהות ישראלית לאומית אידאולוגית. אי לכך, תוכנית הקליטה של עליית הנוער לא התייחסה לסיכון הנפשי שבו נמצאו הנערים העולים. הם הוגדרו כנורמליים, למרות כל מה שעבר עליהם בגולה, ופגיעה נפשית יוחסה רק לבעלי אופי רופף. בתוכנית נעל"ה, לעומת זאת, מכירים בקשיים הנפשיים המצריכים התייחסות וטיפול. אי לכך, נוספה לתהליך החינוכי-הציוני-הלאומי גם קליטה טיפולית פסיכותרפויטית, המבוססת על האתוס האינדיווידואלי.

השיח הטיפולי מתייחס לנושאים כגון פערים בין-תרבותיים, פסיכולוגיה של המעבר, מיומנויות תקשורת בין-אישית, המפגש עם השונה. השיח הטיפולי מבחין בין הסתגלות פסיכולוגית לבין הסתגלות חברתית-תרבותית. בקרב החניכים בנעל"ה נוספו גם בעיות של שלב ההתבגרות, של הפרידה מההורים ושל החיים בפנימייה. בתוכנית נעל"ה נוצר מפגש מורכב ודינאמי בין שני האתוסים: האתוס החינוכי-ציוני והאתוס הטיפולי-אינדיווידואלי. המחברת טוענת כי אין סתירה בין שני האתוסים וכי ניתן לשלב חינוך ציוני-לאומי עם הערך של מימוש עצמי, עם התייחסות לבריאותם הנפשית של הנקלטים ועם תפיסות פלורליסטיות ויחסיות, המנוגדות לתפיסת 'כור ההיתוך'.

הפסיכולוגיזציה של פרקטיקת הקליטה בנעל"ה העצימה את תפקידם של הקולטים, הנדרשים להתמחות במיומנויות טיפוליות ולקיים תהליך של רפלקסיויות בכל הדרגים ובכל שלבי הטיפול. הם צריכים להיות בעלי יכולות כגון: הכלה רגשית וקרבה תרבותית לנקלטים. הידע הפסיכולוגי הנרכש בתהליכי הקליטה וההכשרה המקצועית מקנה לקולטים מעין 'דעת תרבותית חדשה', הנתפסת כמובנת מאליה וכאינהרנטית לתפיסת העצמי המקצועי שלהם. המטפלים ה'רוסים' מפנימים את נרטיב הקליטה הטיפולי לא רק במובן המקצועי הצר אלא גם במובן התרבותי הרחב יותר. לפיכך, יעילותם כקולטי העלייה היא גם בקרבם התרבותית לעולים וגם בקרבם התרבותית אל החברה הישראלית הקולטת.

החניכים חווים רצף טרנספורמטיווי, שבמהלכו הם מרחיבים את הידע על העצמי הפנימי שלהם ועוסקים ברגשות של עצמם. הטיפול מבוסס על אינטראקציה בין-אישית, המבוססת על שיתוף רגשי אותנטי ועל קבלה ללא ביקורת. ניתנת לחניכים לגיטימציה לאמביוולנטיות ל'זהות מרובה', בעיקר לאלה מהם שאינם יהודים. הם רוכשים מיומנויות חברתיות, הדרושות להסתגלות מוצלחת במסגרות חברתיות. כך ניתנת להם הזדמנות להפנים את ההביטוס הטיפולי, שהופך למקור זהותם החדשה. בהביטוס זה יש רכיב לשוני (יכולת לבטא רגשות) ורכיב תודעתית

(הכרה במשמעות התהליכים הרפלקסיוויים). הביטוס זה מהווה משאב להגדרת זהותם החדשה של החניכים ולביטוי עצמי אותנטי.

ברוסיה הסובייטית היה לשירותי בריאות הנפש דימוי נמוך. לכן, נדרשו אסטרטגיות מיוחדות כדי לקרב את הצעירים לשיח הטיפולי ולהפוך אותם למטופלים שיודעים לבטא רגשות. ההביטוס הטיפולי הנרכש מייצר הן את העצמי האינדיווידואלי כאנטיזה לשורשים הסובייטיים והן את היכולת להפוך לישראלי על ידי ציוד המטופל במיומנויות ובכשירויות נחוצות. כך ממזג מסלול הקליטה חֶברות לתרבות פרופסיונלית-טיפולית עם החברות לישראליות. בתקופת האינדיווידואליזציה הפוסטמודרנית והאוניברסליזציה הגלובלית, הטיפול המשולב מעצב את חזרתם של המהגרים ממדינות חבר-העמים אל 'המולדת ההיסטורית' דרך הנפש.

הערות הסוקרת: אין ספק שהוספת הטיפול הנפשי לטיפול הלאומי, שהיה מקובל בעבר כבלעדי, תורמת רבות לאיכות הקליטה האישית ולתוצאותיה. המאמר שלפנינו הוא עיוני ואינו מספק נתונים על מידת ההצלחה של השילוב, אך יש לשער שהתוצאות החיוביות ניכרות בשטח. מעניין לערוך השוואה בין ההשפעה לטווח ארוך של שתי הגישות שנדונו במאמר זה: הגישה ה'ציונית-לאומית' שננקטה בעליית הנוער והגישה המשלבת שיח ציוני ושיח טיפולי. מעניינת גם השוואה עם השפעת הגישה הכפייתית-דתית באולפנא הדתית, כפי שתוארה במאמרן של תמר רפפורט וילנה קפלן-ניטרמן.